

Coperta colecției: Bogdan Moga

Coloana de pe coperta 1 reprezintă un colaj alcătuit din fragmente ale unor furci de tors din județul Alba, satele Tecsești, Neagra și Certegea, reproduse în *Albumul de creștături în lemn* întocmit de Dimitrie Comșa, Sibiu, 1909 (piesele nr. 33, 35, 39, 44). Unele fragmente sunt dispuse și în interiorul volumului.

Ilustrația centrală a copertei: Ștefan Iacobescu – *Călușari*
Lucrarea face parte dintr-o serie de litografii dedicate reperelor cultural-istorice românești.

Viziune grafică și layout:
Bogdan Munteanu

© Societatea Culturală Lamura, 2024, 2025

Volumul de față a apărut în 2024 într-un prim tiraj, restrâns, care nu a fost destinat comercializării. Ediția actuală este revizuită de autor. Lucrarea face parte din colecția *Rânduiala*, publicată sub egida Societății Culturale Lamura.

Toate drepturile prezentei ediții aparțin autorului. Reproducerea integrală sau parțială a textului, în orice mod și pe orice suport, este interzisă.

Difuzare și e-book la asociatiamura@gmail.com
www.munteanu.ro

marian munteanu

NOI ÎNȘINE

Volumul I

Un pelerinaj antropologic în lumea noastră de altădată

– Studiu-sinteză, balade adnotate, comentarii –

colecția rânduiala
editura Iprint

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României**MUNTEANU, MARIAN****Noi înșine / Marian Munteanu. - Suceava : 1 Print, 2025-
3 vol.**

ISBN 978-606-95793-7-4

**Vol. 1 : Un pelerinaj antropologic în lumea noastră de
altădată : studiu-sinteză, balade adnotate, comentarii. -
2025. - ISBN 978-606-95793-8-1**

39

OURSELVES

Volume I

**An Anthropological Pilgrimage into Our Old World
– Synthesis Study, Annotated Ballads, Commentaries –**

SCARA MATERIILOR

Cuvânt înainte	11
Notă asupra ediției	15
PARTEA ÎNTÂI – Coordonate fundamentale ale satului românesc arhaic	
I. Note contemporane	19
Impresii “mioritice”	19
Erori populare.....	22
Prejudecăți și confuzii	25
Un strop de arheologie culturală	27
II. Lumea veche	31
Sătenii.....	31
Confreriile	39
Cult și cultură	51
Mentalitatea	73
III. Genomul cultural.....	77
Natura umană	77
Povestitorul	79
Cântecul bătrânesc	82
O invitație la lectură	93
PARTEA A DOUA – Balade și comentarii	
Sătenii.....	97
Omul.....	98
Adolescenții.....	109
Soții	116
Părinții și copiii, nașii și finii.....	126
Frații	150
Neamul	170
Satul.....	177
Ciobanii.....	185
Luptătorii.....	199
Domnii	225
Stihiile.....	265
Concluzii	277
Sumar detaliat.....	284

I. NOTE CONTEMPORANE

Impresii "mioritice"

Lumea satelor vechi e privită, în general, cu nostalgie, dar și cu un soi de superioritate binevoitoare. Multora dintre noi, creațiile ei ni se par doar pitorești, iar viața materială, primitivă și sărăcăcioasă. Despre instituțiile și valorile acelei lumi nu știm, de fapt, mare lucru, dar asta nu ne împiedică să fim întristați sau chiar nemulțumiți că străbunii noștri au putut fi atât de "înapoiți".

Dar pe ce anume se sprijină evaluările noastre?

Amintirile nu prea ne pot ajuta, și cu atât mai puțin experiențele directe. Satul arhaic a dispărut demult, iar satele actuale au devenit anexe ale lumii urbane. Lumea rurală de azi nu este rezultatul unei transformări calme, organice, a vechii civilizației sătești, ci suportă consecințele intervenției brutale a statalității moderne (ea însăși cu diverse subordonări cultural-ideologice, adesea nocive).

Din școală nu aflăm multe lucruri despre satele de altă dată. Manualele de literatură expun câteva texte (doine, balade, obiceiuri etc.), care, insuficient explicate, par un soi de încropiri naive și lipsite de profunzime. Ce poate înțelege un elev de liceu când i se dau, bunăoară, exemple de doine? Inevitabil, le va compara în mod reflex cu operele literare culte, care aparțin unui registru cultural complet diferit. Tânărului de azi îi va fi greu să înțeleagă, oricât ar fi de silitor, că doinele nu sunt nici poezii și nici cântece, în sensul modern al termenilor, că ele nu se citesc, nu se recită, ci se cântă, dar nu pentru a

fi ascultate de alții, ci pentru a îți exprima tu însuși o anumită stare sufletească. Pare oarecum straniu, nu-i așa?

În consecință, după cele două-trei ore dedicate "folclorului literar", cei mai mulți elevi rămân cu impresia că respectivele texte sunt niște produse ușurele, neinteresante sau, în cel mai bun caz, niște ciudățenii. Cei cuviincioși le vor trata, eventual, cu respect, dar șansele de a înțelege climatul și fondul cultural care le-a generat sunt minime.

Dacă după lecțiile de literatură rămânem cu amintirea câtorva "poezioare" anacronice, am putea spera ca măcar orele de istorie să ofere date mai consistente. Dar "Istoria românilor", prezintă în principal diferitele forme de organizare instituțional-statală cu care am fost blagosloviți de-a lungul vremurilor, explicațiile privind lumea poporului "de jos" lipsind aproape complet. Aflăm multe despre domnitori și împărați, războaie și cotropiri, dar suntem prea puțin ajutați să înțelegem viața oamenilor din acele epoci și timpuri, valorile și modul lor de a gândi.

Numeroasele neclarități și confuzii sunt adâncite și sporite de mediul cultural al zilelor noastre. Omul (post)modern este efectiv sufocat de clișee care, repetate obsesiv, au ajuns să fie considerate adevăruri absolute. Deși cercetarea etnologică/folcloristică românească oferă date suficiente pentru orice intelectual care ar dori, eventual, să se informeze, dezbateră publică se complăce, de multe decenii, în cel mai rudimentar diletantism. Tema identității și a rădăcinilor noastre culturale este abordată în cheile cele mai nepotrivite, fie prin exaltări idilico-sentimentale, fie prin bășcălii arogante, frustrate și cu atât mai stupide, cantitatea de nerozii deversate pe piață fiind de-a dreptul copleșitoare.

Un bun exemplu, devenit loc comun în limbajul public, este cel legat de balada Miorița. Bietul text, publicat de Vasile Alecsandri și înșurubat de 150 de ani în manualele școlare, este întors pe toate fețele, comentatorii întrecându-se în interpretări care de care mai aiuritoare. După tot soiul de aventuri "hermeneutice", cel mai adesea

hilare, și plecând de la premisa, cel puțin hazardată, că textul respectiv ar reprezenta, singur, esența românității, "formatorii de opinie" se agită haotic în jurul câtorva așa-zise "dileme" de genul:

– A fi "mioritic" înseamnă a fura oi și a omorî un biet nevinovat sau a avea o atitudine lașă/apatică în fața destinului? Sau și una și alta?

– Mai suntem sau nu "mioritici" (că în trecut sigur am fost)?

– Dacă suntem "mioritici", cum să facem să nu mai fim? Etc., etc., etc.

Termenul *mioritic*, lansat de Lucian Blaga în urmă cu aproape un secol (într-o lucrare extrem de serioasă¹ și bine argumentată, dar care nu este studiată aproape de nimeni), a ajuns să fie aruncat în derizoriu și vulgaritate. Referirea obsesivă la povestea Mioriței nu numai că nu ajută cu nimic la înțelegerea adevăratei noastre identități, ci a devenit, din cauza enormităților debitate pe seama sa, o sursă de confuzie, vânzoleală sterilă și manevre propagandistice.

¹ Lucian Blaga, *Spațiul mioritic*, în *Trilogia culturii* (1936).

Erori populare

Probabil că Liviu Rebreanu și-a surprins auditoriul când și-a început discursul de recepție la Academia Română, *Lauda țăranului român*¹, subliniind că tocmai cuvântul *țăran* nu face parte din terminologia rurală tradițională:

„*Țăranul nu-și zice niciodată țăran. Doar în vremile mai noi și sub influențe politice a pătruns și la țară cuvântul, spre a indica pe omul de la sat în contrast cu cel de la oraș. Țăranii însă numesc pe țărani, simpli, oameni.*

De fapt țăranul n-are nume pentru că nu e nici clasă, nici breaslă, nici funcție, ci poporul însuși, omul român.”

Precizarea constituie un îndemn la prudență pentru oricine caută să se apropie, din exterior, de înțelegerea nu doar a vechii noastre civilizații, ci a oricărei comunități omenești. Așa cum cu finețe lasă să se înțeleagă Rebreanu, deși vorbim, în esență, aceeași limbă cu sătenii de acum un veac, e bine să fim atenți la cuvintele, reacțiile sau gesturile lor, căci ele pot vădi cu totul alte înțelesuri decât am fi tentați să credem la prima vedere.

Dar nu numai expresiile mai mult sau mai puțin “țărănești” ne pot înșela, ci și propriile noastre obișnuințe urbane. Cuvântul “popular”, un neologism care s-a impus în vorbirea curentă pentru a desemna elementele specifice civilizației sătești, a ajuns și el generator de confuzii, fiind folosit alandala și creând senzația că avem acces direct la realitățile unei lumi căreia, cândva, i-am aparținut.

Când, după 1850, apărea preocuparea pentru folclor, populația rurală majoritară trăia încă în modul său de viață arhaic, tradițional.

¹ 29 mai 1940, Academia Română, *Discursuri de recepțiune*.

Părea justificat, așadar, să vorbești de creațiile sătenilor numindu-le *populare*, adică *ale poporului*, formularea fiind constant folosită, cu acest sens, în epoca respectivă. Cu toate acestea, B.P. Hasdeu a atras atenția că termenul nu e deloc recomandabil. Marele savant a propus, în schimb, cuvântul *poporan* pentru a desemna acele realități etnografice și culturale care erau cu adevărat specifice civilizației tradiționale, separându-le de cele provenite din alte zone culturale și care erau deja sau deveneau tot mai *populare*. Îndemnul părintelui filologiei românești nu a fost respectat decât de puțini urmași, ce-i drept de prim rang, dintre care îi amintim pe Simion Florea Marian, Tache Papahagi, Dumitru Caracostea sau Traian Herseni. Literatura de specialitate și administratorii culturali au păstrat, însă, termenul *popular*, care a ajuns să se impună în limbajul științific curent, manuale, mass-media ș.a.m.d.

Deși lucrul nu constituie neapărat o tragedie, observăm că s-a ajuns atât la omonimii năstrușnice, cât și la confuzii întristătoare.

Spre exemplu, se vorbește mult și admirativ de costumele “populare” deși, pentru oamenii de azi, cu adevărat populari sunt blugii și tenișii, nu ȋtarii și opincile. Trecând peste această hilară suprapunere semantică, vedem cum termenul favorizează relativizarea (sau chiar bagatelizarea) unor complexe fenomene culturale. Ne referim la portul “popular”, dar avem în minte, de cele mai multe ori, straiile *de sărbătoare*, uitând (sau neștiind) că acestea nu se purtau oricum și oriunde, funcția lor fiind în special ceremonială. Costumele sofisticate și superbe păstrau anumite tipare stilistice (cu specific local), dar nu erau banale produse de serie, ci *unicate* ieșite din mâna femeilor care le croiau și le împodobeau. Iile ofereau o modalitate de afirmare a personalității feminine, reflectând atât talentul și hărnicia creatoarelor, cât și discrete particularități identitare ale unei familii sau spițe de neam. Ca și graiul, care era *românesc*, nu “popular”, straiile se numeau, și ele, *românești*, atributul indicând specificul *etnic* al acestora și nu gradul lor de răspândire, așadar un aspect calitativ identitar. De altfel, românii procedau în același mod și când se

refereau la vestimentația occidentală (haine “nemțești”), azi intrată complet în uz și devenită nu doar populară, ci și oficială.

Muzica mediatizată drept “populară” este, în realitate, un fenomen urban recent și nicidecum unul tradițional. Melodii vechi, adesea “modernizate” prin orchestrații și aranjamente care le compromit autenticitatea, se pierd în aglomerația producțiilor care au invadat scenele cu sonorități și texte de o vagă inspirație folclorică. “Popular” este considerat până și stilul intens promovatelor “manele”, deși acestea nu au absolut nicio legătură cu folclorul românesc (și nici măcar cu cel oriental). Piese muzicale tradiționale sunt demult dispărute ca fenomen cultural viu, putând fi evocate doar cu ajutorul înregistrărilor păstrate în fonoteci sau prin reconstituirile datorate câtorva artiști valoroși, nu mulți la număr.

Jocurile românești, rebotezate “dansuri populare”, cândva elegante și armonioase, au fost ajustate și transformate în spectacole subordonate industriei divertismentului. Dansurile practicate la petreceri și reuniuni (deci cele cu adevărat populare astăzi) sunt manifestări diferite, specifice culturii urbane. Excepțiile, puține, nu pot estompa imaginea dominantă și întristătoare a unui câmp cultural aproape complet abandonat.

Cele mai multe din produsele care au invadat piața purtând această etichetă nefericită (veștminte, cântece, artefacte etc.) sunt doar contrafaceri sau kitsch-uri. Ele oferă probe concludente ale degradării și falsificării culturale sau, în cazurile mai puțin agresive, ale blazării și dezinteresului identitar.

În toată această hărmălaie post-modernă, și în pofida ei, a supraviețuit totuși, oarecum miraculos, câte ceva din gastronomia tradițională. Iată că nu zicem, încă, mâncare “populară” – ar suna ciudat, desigur – ci, așa cum se cuvine, mâncare *românească*.

Prejudecăți și confuzii

Trăim azi o nouă revoluție tehnologică, o epocă a comunicării și a accesului liber la un volum enorm de informații. Dar calitatea datelor e viciată de nenumăratele aproximări, confuzii și mistificări care circulă, și ele, la fel de nestingherite (ba, am putea spune, chiar încurajate). Am putut verifica asta, cu siguranță, fiecare din noi, urmărind evenimente și situații prezentate distorsionat sau chiar grav falsificate.

Dacă întâmpinăm atâtea dificultăți în chestiuni ce ne stau la îndemână, cu atât mai anevoios este accesul în teritoriul complicat al unei civilizații apuse. Căci prejudecățile și clișeele ne năpădesc de peste tot. Pe lângă caleidoscopul pseudo-folcloric amintit mai sus, lumea culturală și publică e sufocată atât de diletantism și superficialitate, cât și de intervențiile, deloc nevinovate, ale diverselor ideologii la modă.

De exemplu, prejudecata că o societate dezvoltată tehnologic e neapărat “superioară” în toate planurile vieții constituie o capcană în care chiar și cercetarea științifică a căzut până nu demult. Situații care puteau fi absolut normale în trecut nu pot fi evaluate aplicând standardele specifice lumii de azi. Putem, eventual, să comparăm societăți care trăiesc în același cadru istoric, adică să contrapunem situații echivalente.

Lucrurile devin neliniștitoare când ne oprim, de exemplu, asupra fenomenelor culturale. Mai ales dacă, lăsând deoparte specializările profesionale și realizările excepționale, căutăm să punem în balanță consumul *mediu* de fapte culturale. Avem azi biblioteci uriașe (inclusiv digitale, deci ușor accesibile), dar ce și cât din conținutul lor se regăsește în mintea *majorității* unei populații? Ascultăm muzică de

diferite nivele de performanță artistică. Dar câte cântece putem cânta noi înșine? Și, în general, câte cunoștințe și opere artistice sunt efectiv prezente și active în universul nostru personal, intelectual și emoțional? S-ar putea ca o asemenea analiză sociologică să lase un gust amar.

Evident, nu putem detalia asemenea chestiuni, căci în această lucrare ne ocupăm exclusiv de civilizația noastră de altă dată. Cea de azi mai poate aștepta. Atragem doar atenția că trebuie să fim cât mai prudenți și selectivi cu informațiile aflate în circulație. Trăim într-o lume în care superficialitatea (ca și propaganda de diferite tipuri) a devenit o dominantă a vieții publice. Aberațiile însă, chiar repetate asurzitor, rămân tot aberații.

Nu ne vom opri asupra unor exemple din zona aglomerată a diletantismului autohton (îi lăsăm cititorului această satisfacție, căci suntem siguri că le va descoperi cu ușurință), ci ne vom mărgini la un caz tipic, provenit de la case “mai mari”.

Un strop de arheologie culturală

Cu ceva vreme în urmă, un coleg american ne-a trimis o impozantă enciclopedie de folclor, *The Greenwood Encyclopedia of World Folklore and Folklife*, cele patru volume masive, apărute în excepționale condiții grafice, fiind destinate mediului academic americano-britanic. Am pus mâna de îndată pe volumul al treilea, dedicat Europei¹, și l-am luat la cercetat. Dar ce să vezi? Singurul teritoriu folcloric omis era... sărmana noastră civilizație tradițională. Am găsit toate țările europene (inclusiv verișoarele noastre, Albania și Macedonia), doar România lipsea cu desăvârșire. Nu apărea nici măcar la indexul lucrării, nicio trimitere, nimic. Oare ce s-o fi întâmplat, ne-am întrebat cu mâhnire? Căci, credeam noi, orice folclorist, fie el și începător, darămite un expert enciclopedist, trebuie să fi auzit măcar în treacăt de folclorul românesc.

Am înțeles, însă, repede despre ce era, de fapt, vorba. Uitându-ne mai cu luare aminte, am descoperit în secțiunea *Eastern Europe* un consistent capitol intitulat *Roma*, amplasat, în corectă ordine alfabetică, între *Polonia* și *Rusia*. Poate măcar aici vom găsi câte ceva, ne-am zis, așa că am început să examinăm o entuziastă expunere cu privire la “poporul romani (țigănesc)²”, răspândirea, tradițiile și folclorul său. Și nu a fost în zadar. Din cele câteva exemple prezentate ca “probe”, ne-au atras atenția (pe lângă două drăgălașe fotografii făcute de autoare personal în anii 2001-2002 la niște nunți rome din Pitești și București), următoarele stihuri:

¹ *The Greenwood Encyclopedia of World Folklore and Folklife, Volume 3, Europe*, Greenwood Press, Westport, Connecticut – London, 2006, 550 pagini.

² *Ibidem*, p. 395, articol semnat de Margaret H. Beissinger.